

УДК: 631.17.001.76

DOI: 10.37128/2411-4413-2020-4-4

**ІННОВАЦІЙНІСТЬ
РОЗВИТКУ ОКРЕМИХ
ГАЛУЗЕЙ АГРАРНОГО
СЕКТОРУ І ЙОГО
ФІНАНСОВЕ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

ОЛІЙНИК О.В.,
*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів,*

МОРОЗОВА Г.С.,
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів,*

ШЕВЧЕНКО В.М.,
*аспірант кафедри фінансів,
Харківський національний
аграрний університет ім. В.В. Докучаєва
(м. Харків)*

У статті розглянуто методичні підходи до оцінки інноваційності розвитку аграрного сектору, що дозволило розподілити їх на дві групи: універсальні, що можуть використовуватись для оцінки інноваційного розвитку будь-яких видів підприємств, та специфічні, які є характерними для окремих видів підприємств залежно від виду діяльності, зокрема, сільськогосподарських.

Установлено, що найбільш розповсюдженими методами оцінки інноваційності розвитку підприємства є: визначення чуттєвості підприємства до інновацій, оцінка його інноваційного потенціалу або інноваційної активності; комплексна оцінка інноваційної діяльності; розрахунок ефективності інноваційної діяльності тощо.

Доведено, що темпи інноваційного розвитку окремих галузей можуть характеризувати показники середньорічного приросту урожайності окремих культур або продуктивності тварин, а також виходу товарної продукції та прибутку в розрахунку на 1 га посівної площі або голову тварин. У межах статті досліджено лише тенденції зміни урожайності сільськогосподарських культур у господарствах усіх категорій України та Харківської області як критерію інноваційності розвитку окремих галузей аграрного сектору. У результаті цього встановлено періоди прискорення та уповільнення темпів інноваційного розвитку сучасних сільгосптоваровиробників: у 1995–1999 рр. інноваційний розвиток досліджуваних галузей був відсутній; з 2000 по 2014 рр. відбувалося прискорення темпів інноваційного розвитку; у 2015–2019 рр. інноваційний розвиток дуже істотно уповільнився.

Проаналізовано рівень державної підтримки за досліджуваний період як зовнішнього джерела фінансового забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору економіки. Доведено, що внаслідок змін, які відбулись у податковому законодавстві за 2015–2019 рр. (скасування спеціального режиму оподаткування сільськогосподарських товаровиробників податком на додану вартість та трансформація фіксованого сільськогосподарського податку в єдиний податок 4-ї групи із суттєвим підвищенням ставок оподаткування), значно погіршилось фінансове забезпечення сільськогосподарських товаровиробників, унаслідок чого їхні темпи інноваційного розвитку істотно уповільнились.

Ключові слова: інновації, інноваційний розвиток, методичні підходи, інноваційний потенціал, інноваційна активність, урожайність, державна підтримка, фінансове забезпечення.

Табл.: 3. **Літ.:** 12.

INNOVATION OF DEVELOPMENT OF CERTAIN BRANCHES OF THE AGRICULTURAL SECTOR AND ITS FINANCIAL SUPPORT

OLIYNYK Oleksandr,
*Doctor of Economic Sciences, Professor,
Head of the Department of Finance,*

MOROZOVA Ganna,
*PhD in Economics,
Associate Professor of Finance,*

SHEVCHENKO Valery,
*Graduate student of the Department of Finance,
Dokuchayev Kharkiv National Agrarian University,
(Kharkov)*

The article considers methodological approaches to assessing the innovative development of the agricultural sector, which allowed to divide them into two groups: universal, which can be used to assess the innovative development of any type of enterprise, and specific, which are specific to certain types of enterprises depending on their activities, in particular agricultural.

It is established that the most common methods of assessing the innovativeness of enterprise development are: determining the sensitivity of the enterprise to innovation, assessment of its innovation potential or innovation activity; comprehensive assessment of innovation activity; calculation of efficiency of innovative activity, etc.

It is proved that the rate of innovative development of individual industries can characterize the average annual increase in yields of individual crops or animal productivity, as well as the yield of marketable products and profits per 1 ha of sown area or head of animals. Within the limits of this article only tendencies of change of productivity of agricultural crops in farms of all categories of Ukraine and the Kharkiv region as a criterion of innovative development of separate branches of agrarian sector are investigated. As a result, periods of acceleration and deceleration of the pace of innovative development of modern agricultural producers were established: in 1995-1999 the innovative development of the studied industries was absent; from 2000 to 2014 there was an acceleration of the pace of innovative development; in 2015-2019 innovation development slowed down significantly.

The level of state support for the studied period as an external source of financial support for innovative development of the agricultural sector of the economy is analyzed. It is proved that as a result of changes in the tax legislation for 2015-2019 (abolition of the special regime of taxation of agricultural producers with value added tax and transformation of the fixed agricultural tax into a single tax of group 4 with a significant increase in tax rates), the financial support of agricultural producers, as a result of which their pace of innovative development has slowed down significantly.

Keywords: innovation, innovation development, methodological approaches, innovation potential, innovation activity, productivity, state support, financial support.

Tab.: 3. **Ref.:** 12.

ИННОВАЦИОННОСТЬ РАЗВИТИЯ ОТДЕЛЬНЫХ ОТРАСЛЕЙ АГРАРНОГО СЕКТОРА И ЕГО ФИНАНСОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ

ОЛЕЙНИК А.В.,

**доктор экономических наук, профессор,
заведующий кафедры финансов,**

**МОРОЗОВА А.С.,
кандидат экономических наук,
доцент кафедры финансов,**

**ШЕВЧЕНКО В.М.,
аспирант кафедры финансов,
Харьковский национальный
аграрный университет им. В.В. Докучаева,
(г. Харьков)**

В статье рассмотрены методические подходы к оценке инновационности развития аграрного сектора, что позволило разделить их на две группы: универсальные, которые могут использоваться для оценки инновационного развития любых видов предприятий, и специфические, характерные для отдельных видов предприятий в зависимости от их вида деятельности, в том числе сельскохозяйственных.

Установлено, что наиболее распространенными методами оценки инновационности развития предприятия являются: определение чувствительности предприятия к инновациям, оценка его инновационного потенциала или инновационной активности; комплексная оценка инновационной деятельности; расчет эффективности инновационной деятельности и тому подобное.

Доказано, что темпы инновационного развития отдельных отраслей могут характеризовать показатели среднегодового прироста урожайности отдельных культур или продуктивности животных, а также выхода товарной продукции и прибыли в расчете на 1 га посевной площади или голову животных. В рамках данной статьи исследовано только тенденции изменения урожайности сельскохозяйственных культур в хозяйствах всех категорий Украины и Харьковской области, в качестве критерия инновационности развития отдельных отраслей аграрного сектора. В результате этого установлено периоды ускорения и замедления темпов инновационного развития современных сельхозтоваропроизводителей: в 1995-1999 гг. инновационное развитие исследуемых отраслей отсутствовало; с 2000 по 2014 гг. происходило ускорение темпов инновационного развития; в 2015-2019 гг. инновационное развитие очень существенно замедлилось.

Проанализирован уровень государственной поддержки за исследуемый период, как внешнего источника финансового обеспечения инновационного развития аграрного сектора экономики. Доказано, что в результате изменений, которые произошли в налоговом законодательстве за 2015-2019 гг. (отмена специального режима налогообложения сельскохозяйственных товаропроизводителей налогом на добавленную стоимость и трансформация фиксированного сельскохозяйственного налога в единый налог 4 группы с существенным повышением ставок налогообложения), значительно ухудшилось финансовое обеспечение сельскохозяйственных товаропроизводителей, в результате чего их темпы инновационного развития очень существенно замедлились.

Ключевые слова: инновации, инноваций развитие, методические подходы, инновационный потенциал, инновационная активность, урожайность, государственная поддержка, финансовое обеспечение.

Табл.: 3. Лит.: 12.

Постановка проблеми. На сучасному етапі посилення конкурентної боротьби на ринку сільськогосподарської продукції та інтеграцією України в міжнародний економічний простір обов'язковою умовою є формування інноваційної моделі розвитку сільського господарства. Аграрний сектор економіки України поки що залишається недостатньо чутливим до нововведень, порівняно з іншими сферами. Така інноваційна пасивність сільськогосподарських підприємств значною мірою гальмується вкрай незадовільними фінансовими можливостями, а також нездатністю частини управлінських кадрів адаптуватися до ринкових умов господарювання.

У цьому контексті оцінка інноваційності розвитку аграрного сектору є об'єктивно необхідною та потребує аналітичного осмислення для виявлення можливих джерел його фінансового забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням запровадження інновацій та оцінки інноваційного розвитку аграрного сектору економіки присвячена низка досліджень та публікацій як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Серед них: Бухонова С.М., Гохберг Л.М., Грицаєнко М.І., Дерев'яно Т.О., Іщейкін Т.І., Крисанов Д.Ф., Кузьміна О.Е., Молдаван Л.В., Пасхавер Б.Й., Саблук П.Т., Трифилова А. А., Чернов В. А., Шпикуляк О.Г., Шубравська О.В. [1-12]. Проте, поки що не існує загальноприйнятого підходу до оцінювання інноваційності розвитку підприємств аграрного сектору.

Дослідження поглядів науковців на методичні підходи щодо оцінки інноваційності розвитку підприємств дозволило нам розподілити їх на дві групи: універсальні та специфічні. Відповідно, до першої групи ми віднесли такі методичні підходи, які можуть використовуватись для оцінки інноваційного розвитку будь-яких видів підприємств. А до специфічних – такі, що є характерними для окремих видів підприємств залежно від виду діяльності, зокрема сільськогосподарських. Водночас констатуємо, що прикладів специфічних методичних підходів, які використовуються безпосередньо для оцінки інноваційного розвитку підприємств аграрного сектору, у науковій літературі на сьогодні обмаль.

Метою статті є висвітлення результатів дослідження інноваційності розвитку основних галузей аграрного сектору економіки України і впливу на ці процеси фінансового забезпечення.

Виклад основного матеріалу. Найбільш розповсюдженими методами оцінки інноваційності розвитку підприємства є: визначення чуттєвості підприємства до інновацій, оцінка його інноваційного потенціалу або інноваційної активності; комплексна оцінка інноваційної діяльності; розрахунок ефективності інноваційної діяльності тощо.

Так, запропонована І. Л. Коленським і О. О. Харінім [5, с. 187] методика бальної оцінки чуттєвості до інновацій дозволяє віднести конкретне підприємство до певного класу чуттєвості на основі дослідження сукупності чинників внутрішнього та зовнішнього середовища. Цей клас і визначає його здатність до швидкого й ефективного освоєння новацій. Алгоритм оцінки, описаний цими науковцями, поєднує три етапи: визначення і обробку чинників, аналіз і визначення класу чуттєвості підприємства.

Низка науковців вважає, що методичні підходи щодо оцінки інноваційного розвитку аграрного сектору повинні ґрунтуватись саме на оцінці інноваційної активності та інноваційного потенціалу підприємств – взаємопов'язаних потенційних ресурсів, які при ефективному використанні за певний проміжок часу максимально сприяють інноваційному розвитку галузі.

На думку Т.О. Дерев'янка [6, с. 87], методика оцінювання інноваційного потенціалу повинна відповідати сучасному інноваційному розвитку аграрного сектору, бути математично доступною, практичною, гнучкою до змін та проводитись у такій послідовності:

- 1) аналіз потенційних ресурсів галузі;
- 2) стан та аналіз галузі;
- 3) оцінка інноваційних можливостей галузі або інноваційного розвитку.

Автор вважає, що на основі аналізу потенційних ресурсів, визначенні рівня інноваційних можливостей (потенціалу), потреб та вибору перспективного розвитку галузі ґрунтується система прогнозування та планування інноваційного розвитку.

Ю. Максимов [7, с. 55] пропонує здійснювати оцінку рівня інноваційного розвитку підприємства також за допомогою методики оцінки його інноваційного потенціалу, сутність якої полягає у його розподілі на складові, визначенні для кожної складової набору показників із подальшою їх експертною оцінкою. Перевагою цієї методики є приведення показників різних типів до єдиної шкали.

Л. М. Гохберг [8, с. 12] вводить поняття рівня інноваційної активності підприємств, для розрахунку якого обґрунтовується необхідність розширення ознак ідентифікації інноваційно активних підприємств. У цьому випадку визнається необхідність застосування комплексу факторних ознак для оцінки інноваційної активності підприємства, яку визначають відповідно до реалізації ним тих або інших видів інноваційної діяльності.

Методика оцінки інноваційної активності С. М. Бухонової полягає у послідовному застосуванні трьох підходів: формального, ресурсно-витратного і результативного. Останнім етапом є комплексна оцінка інноваційної активності за допомогою методу побудови пелюсткової діаграми, яка є аналогом графіка в полярній системі координат, вісі якої відображають значення конкретних факторних ознак інноваційної активності щодо початку координат [9, с. 6].

У той же час науковець А.О. Трофілова [10, с. 305] при формуванні методики оцінки інноваційної активності підприємства пропонує за методологічну основу брати принципи аналізу фінансового стану й особливості системи ділової активності підприємств. Сукупність запропонованих нею розрахункових економічних показників інноваційної активності визначає ступінь забезпеченості підприємства економічними ресурсами в інноваційній сфері.

Натомість В. О. Чернов [11, с. 47] запропонував так званий інноваційний аналіз. Автор рекомендує розпочинати аналіз дослідження процесів нововведень через визначення їхньої кількості, вартості, питомої ваги у загальній вартості майна, визначення рівня поновлення, проведення його порівняння з планом і

визначення відхилень. Наступним кроком, на його думку, має бути аналіз ефективності інновацій, який дає можливість дослідити приріст продуктивності праці, що був досягнутий у результаті нововведень, порівнюючи при цьому дохід і прибуток, які були одержані від інновацій, з доходом і прибутком від альтернативних нововведенню варіантів. Таке порівняння доцільне, адже за його допомогою можливо відібрати найкращий проєкт з огляду на його вплив на економічні показники функціонування підприємства.

Щодо аналізу ефективності інновацій, то запропоновано використовувати систему показників, які відображають кінцеві результати реалізації інноваційного проєкту, а також співвідношення результатів і витрат, що зумовлені розробкою, виробництвом та експлуатацією нововведень, а саме: приріст доходу за період, який був одержаний у результаті інновацій порівняно з альтернативою; валовий дохід, який одержало підприємство у результаті інновацій; зміни частки валового доходу, який одержало підприємство від інновації, у загальній масі валового доходу звітного періоду порівняно з альтернативою; питому вагу валового доходу від інновацій у загальній масі валового доходу за період; витрати на інновації; економію зниження витрат за рахунок реалізації нововведення за певний період; зміни в товарообігу, продуктивності праці та фондівіддачі; прибуток від продажу, який отримали за рахунок здійснення інновацій і його приріст (ефект) порівняно з альтернативою за період; чистий прибуток, який одержало підприємство від реалізації нововведення і його приріст, який одержало підприємство за період від реалізації нововведення порівняно з альтернативою; період окупності капітальних вкладень на інновації тощо [12].

Як бачимо з переліку запропонованих показників, методика інноваційного аналізу є комплексною і дає можливість отримати різнобічну характеристику інноваційних проєктів підприємства, але безліч нововведень в аграрному секторі, які значною мірою визначають інноваційність розвитку сільськогосподарського підприємства, здійснюється без оформлення у вигляді проєкту. І таких інновацій у межах одного підприємства і навіть однієї галузі може бути досить велика кількість. У зв'язку з цим виникає цілком закономірне питання: чи є інноваційний розвиток на підприємстві і які його темпи?

На наш погляд, основою інноваційного розвитку сільськогосподарських товаровиробників є перш за все запровадження технологічних інновацій, результативність яких виявляється у підвищенні урожайності сільськогосподарських культур. Крім того, на наше абсолютне переконання, інноваційність розвитку аграрного сектору не обмежується лише технологічними інноваціями і не може характеризуватися тільки тенденціями зміни урожайності сільськогосподарських культур. Більш того, попередні дослідження, проведені нами, свідчать про те, що тенденції зміни різних економічних показників (урожайності, валової, товарної, чистої продукції, прибутку) можуть бути суперечливими, а тому потребують детального дослідження і пояснення в кожному такому випадку. Це, відповідно, вимагає значного обсягу наукової публікації, у якій розглядаються всі ці аспекти. Абсолютно очевидно, що обсяг такої наукової праці значно перевищує

загальноприйнятті норми, встановлені для наукових статей. Виходячи з цього, наші дослідження обмежились лише аналізом динаміки урожайності основних сільськогосподарських культур за період з 1995–2019 рр. (табл. 1).

З одного боку, дані таблиці 1 надають певну інформацію про наявність чи відсутність інноваційного розвитку в господарствах усіх категорій України та Харківської області. Якщо в період 1995–1999 рр. урожайність основних сільськогосподарських культур скорочувалася, то це свідчить про відсутність інноваційного розвитку. Починаючи вже з 2000–2004 рр. середньорічний приріст урожайності зернових культур та цукрових буряків мав позитивне значення. Також відзначимо, що найбільш швидко урожайність сільськогосподарських культур зростала в період з 2010 по 2014 рр.: зернових та зернобобових культур в середньому щороку на 3,65 ц/га, соняшнику – на 1,21 ц/га, цукрових буряків – на 43,2 ц/га. Крім того, варто наголосити, що з усіх культур з кожним наступним п'ятирічним періодом дослідження (включно до 2010–2014 рр.) підвищувалось поступово і значення середньорічного приросту урожайності культур, що є виявом інноваційності розвитку технологічного характеру. Але за останні 5 років темпи зростання урожайності всіх без винятку культур значно знизились, що свідчить про уповільнення темпів інноваційного розвитку.

Таблиця 1

Тенденції зміни урожайності сільськогосподарських культур у господарствах усіх категорій

	Тенденції зміни урожайності сільськогосподарських культур у господарствах усіх категорій по п'ятиріччях, ц/га				
	1995-1999 рр.	2000-2004 рр.	2005-2009 рр.	2010-2014 рр.	2015-2019 рр.
	Україна				
Зернові та зернобобові	$y = -0,8x + 24,18$	$y = 0,89x + 21,39$	$y = 1,81x + 21,83$	$y = 3,65x + 24,79$	$y = 1,73x + 40,05$
Соняшник	$y = -0,96x + 13,98$	$y = -0,48x + 12,18$	$y = 0,65x + 11,87$	$y = 1,21x + 14,57$	$y = 0,86x + 19,98$
Цукрові буряки	$y = -10,7x + 210,9$	$y = 14x + 155,6$	$y = 20,5x + 238,1$	$y = 43,2x + 256,2$	$y = 7,7x + 449,5$
Харківська область					
Зернові та зернобобові	$y = 0,15x + 20,41$	$y = 0,64x + 23,32$	$y = 1,26x + 24,1$	$y = 5,57x + 17,27$	$y = -0,1x + 40,8$
Соняшник	$y = -1,56x + 18$	$y = -1,28x + 16,02$	$y = 1,8x + 10,34$	$y = 2,54x + 16,12$	$y = -0,22x + 27,74$
Цукрові буряки	$y = -24,3x + 216,3$	$y = 17x + 123$	$y = 3,5x + 226,5$	$y = 64x + 120,4$	$y = 4,9x + 389,7$

Джерело: розрахунки авторів

Порівняно з даними в середньому по Україні, у господарствах всіх категорій Харківської області були зафіксовані подібні тенденції змін урожайності сільськогосподарських культур у розрізі п'ятирічних періодів дослідження. Лише за 2015–2019 рр. щодо зернових і зернобобових культур та соняшнику темпи зростання урожайності не просто знизились, як загалом в Україні, а навіть набули тенденції до скорочення (в середньому щороку на 0,1 та 0,22 ц/га відповідно).

Водночас дослідження лише вище наведених абсолютних показників позбавляє можливості порівняння досягнутого рівня урожайності як критерію інноваційного розвитку між культурами, бо вони не є зіставними. Так, 43,2 ц/га щорічного приросту урожайності цукрових буряків у період з 2010 по 2014 р. в середньому по Україні не є ознакою того, що інноваційний розвиток цієї галузі є в декілька разів вищим, ніж стосовно зернових культур зі щорічним приростом урожайності – 3,65 ц/га. І навіть порівнювати між періодами отримані абсолютні показники неможливо через незіставність, тому що в кожному періоді різний досягнутий рівень.

У зв'язку з цим, виникла необхідність переходу до відносних показників – базових індексів урожайності сільськогосподарських культур у господарствах усіх категорій як загалом в Україні, так і в Харківській області в розрізі 5-тирічних періодів дослідження (табл. 2).

Таблиця 2

Тенденції зміни базових індексів урожайності сільськогосподарських культур у господарствах усіх категорій

	Тенденції зміни базових індексів урожайності сільськогосподарських культур у господарствах усіх категорій по п'ятиріччях, %				
	1995—1999 рр.	2000—2004 рр.	2005—2009 рр.	2010—2014 рр.	2015—2019 рр.
Україна					
Зернові та зернобобові	$y = -3,29x + 99,51$	$y = 4,59x + 110,26$	$y = 6,96x + 83,96$	$y = 13,57x + 92,16$	$y = 4,21x + 97,45$
Соняшник	$y = -6,76x + 98,45$	$y = -3,93x + 99,84$	$y = 5,08x + 92,73$	$y = 8,07x + 97,13$	$y = 3,98x + 92,5$
Цукрові буряки	$y = -5,22x + 102,9$	$y = 7,91x + 87,91$	$y = 8,27x + 96,0$	$y = 15,48x + 91,83$	$y = 1,77x + 103,1$
Харківська область					
Зернові та зернобобові	$y = 0,81x + 110,3$	$y = 3,56x + 129,56$	$y = 4,24x + 81,15$	$y = 29,79x + 92,35$	$y = -0,25x + 103,03$
Соняшник	$y = -8,48x + 97,83$	$y = -8,89x + 111,25$	$y = 16,36x + 94$	$y = 15,68x + 99,51$	$y = -0,76x + 95,33$
Цукрові буряки	$y = -11,19x + 99,7$	$y = 11,49x + 83,11$	$y = 1,65x + 106,84$	$y = 42,38x + 79,74$	$y = 1,40x + 111,66$

Джерело: розрахунки авторів

Аналіз тенденцій зміни базових індексів урожайності сільськогосподарських культур також підтвердив висновок про те, що в період з 1995 по 1999 р. навряд чи можна було говорити про наявність інноваційного розвитку через скорочення урожайності всіх без винятку досліджуваних культур загалом по Україні. Щодо господарств Харківської області, то лише зернові та зернобобові культури мали тенденцію до щорічного нарощування урожайності в середньому на 0,8 ц/га протягом зазначеного періоду.

Відзначимо, що на відміну від зернових культур і соняшнику, щодо цукрових буряків інновації накладаються на скорочення посівних площ. Здійснивши аналіз тенденцій зміни базових індексів посівних площ під цукровими буряками, нами було встановлено, що в кожній п'ятирічці зафіксовано тенденцію до зменшення посівних площ. Найбільше скорочення посівних площ під цією культурою було встановлено в період з 2005 по 2009 рр.

зі щорічним зменшенням в Україні на 16,8 %, а в Харківській області – на 18,8 % (табл. 3).

Оскільки, як правило, посівні площі під цукровими буряками скорочуються у неефективних господарствах, для яких був характерним низький рівень урожайності, то внаслідок цього відбувається підвищення середньої урожайності цієї культури. Але це не є ознакою інноваційності розвитку. Тому в подальшому необхідно нівелювати вплив цього чинника при дослідженні інноваційності розвитку на основі показника урожайності.

Таблиця 3

**Тенденції зміни базових індексів посівних площ
сільськогосподарських культур у господарствах усіх категорій**

	Тенденції зміни базових індексів посівних площ сільськогосподарських культур у господарствах усіх категорій по п'ятиріччях, %				
	1995–1999 pp.	2000–2004 pp.	2005–2009 pp.	2010–2014 pp.	2015–2019 pp.
	Україна				
Зернові та зернобобові	$y = -1,1x + 101,2$	$y = 0,4x + 105,4$	$y = 1,9x + 95,9$	$y = -0,1x + 102,6$	$y = 1,1x + 97,1$
Соняшник	$y = 10,7x + 82,9$	$y = 9,0 + 80,3$	$y = 3,5x + 95,5$	$y = 3,7 + 97,5$	$y = 3,3x + 104,7$
Цукрові буряки	$y = -8,5x + 106,4$	$y = -5,2x + 114,4$	$y = -16,8x + 135,6$	$y = -11,8x + 119,4$	$y = -1,9x + 119,2$
Харківська область					
Зернові та зернобобові	$y = -0,8x + 99,1$	$y = 0,2x + 106,0$	$y = 4,9x + 95,5$	$y = 6,8x + 102,8$	$y = 0,01x + 95,8$
Соняшник	$y = 11,7x + 83,1$	$y = 6,6x + 84,0$	$y = 6,8x + 87,7$	$y = -0,2x + 92,2$	$y = 7,03x + 99,4$
Цукрові буряки	$y = -7,9 + 105,5$	$y = -4,0x + 106,2$	$y = -18,8x + 137,7$	$y = -16,7x + 130,2$	$y = -18, + 162,8$

Джерело: розрахунки авторів

Найвищий рівень інноваційного розвитку всіх досліджуваних галузей загалом в Україні внаслідок запровадження технологічних інновацій (удосконалення вже існуючих технологій вирощування сільськогосподарських культур чи застосування більш продуктивних сортів або гібридів, використання добрив тощо) було зафіксовано в період 2010–2014 pp., що в підсумку зумовило найвищий рівень середньорічного приросту базового індексу урожайності культур: щодо зернових культур – 13,5 %, соняшнику – 8,1 %, цукрових буряків – 15,5 %.

При цьому зауважимо, що запровадження вище зазначених технологічних інновацій абсолютно очевидно потребують певного фінансового забезпечення. Тому таке поступове нарощування темпів інноваційного розвитку впродовж 2000–2014 pp. зумовлене передусім сприятливою ситуацією для сільськогосподарських товаровиробників у сфері фінансування за цей період.

Фінансове забезпечення інноваційного розвитку окремих галузей аграрного сектору може здійснюватися або за рахунок прибутку, або за рахунок зовнішніх джерел, таких як державна підтримка в різних її формах. Так, якщо

проаналізувати рівень державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників цих періодів, то можна зробити певні висновки.

Законом України «Про фіксований сільськогосподарський податок» № 320-XIV від 17.12.1998 р. з 1 січня 1999 р. було запроваджено для аграрних виробників фіксований сільськогосподарський податок, у результаті чого їх було виведено із загальної системи оподаткування.

З 1 січня 2005 р. на підставі Закону України Про внесення змін до деяких законів України щодо оподаткування сільськогосподарських підприємств та підтримки соціальних стандартів їх працівників № 1878-IV від 24.06.2004 р. було введено спеціальний режим податку на додану вартість, який звільняв сільськогосподарські підприємства від обов'язків сплати цього податку до бюджету. Натомість, сума податку, отримана сільськогосподарськими підприємствами внаслідок застосування спеціального режиму податку на додану вартість, повністю залишалась у розпорядженні суб'єкта господарювання і могла бути використана виключно за цільовим призначенням.

Зауважимо, що за перерахунком на 2019 р. сума пільг від запровадження спеціального режиму оподаткування податком на додану вартість становила б 1500–2000 грн. з розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь.

Усе це значно зменшило податковий тиск на вітчизняних аграріїв та позитивно відобразилось на їхніх можливостях для фінансування розвитку, у тому числі й інноваційного.

Однак, на підставі Закону України Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи № 71-III від 28.12.2014 р. фіксований сільськогосподарський податок було скасовано і на його зміну для сільськогосподарських товаровиробників було запроваджено єдиний податок на 4 групи. Абсолютно негативним моментом для платників такого податку було суттєве збільшення ставок оподаткування. Наприклад, для ріллі ставка оподаткування зросла з 0,15 у 2005 р. до 0,45 у 2015 р. та до 0,95 у 2017 р., а також введено обов'язкове індексування грошової оцінки земель, від якої залежить сума нарахованого податку. Унаслідок цього сума податку стрімко зросла з 4–5 грн. до 250–300 грн. з розрахунку на 1 га ріллі за вказаний період. Крім того, значно скоротився і перелік тих податків, які раніше входили до складу єдиного податку.

Стосовно спеціального режиму оподаткування діяльності у сфері сільського господарства податком на додану вартість, то з 2016 р. було запроваджено перехідні умови у застосуванні сільськогосподарськими виробниками спецрежиму оподаткування.

Відповідно до цих умов перераховується до держбюджету та на спеціальні рахунки сільськогосподарських підприємств у різних частках залежно від виду продукції:

1) за операціями із зерновими та технічними культурами підлягає перерахуванню:

- до держбюджету – 85 %;
- на спеціальні рахунки – 15 %;

2) за операціями із продукцією тваринництва підлягає перерахуванню:

- до держбюджету – 20%;
- на спеціальні рахунки – 80%.

3) постачанні інших сільськогосподарських товарів та послуг:

- 50% – до державного бюджету;
- 50% – на спецрахунок.

З 1 січня 2017 р. спеціальний режим для сільськогосподарських підприємств втратив свою чинність.

Отже, всі вищенаведені зміни, які відбулись у податковому законодавстві за 2015–2019 рр., значно погіршили фінансове забезпечення сільськогосподарських товаровиробників, унаслідок чого їхні темпи інноваційного розвитку істотно уповільнились.

Висновки. В економічній літературі відсутній загальноприйнятий підхід до кількісної оцінки інноваційності розвитку аграрного сектору загалом, а також окремих сільськогосподарських підприємств і галузей.

У якості критеріальних показників інноваційності розвитку аграрного сектору можуть бути показники середньорічного приросту валової, товарної продукції та прибутку в розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь.

Темпи інноваційного розвитку окремих галузей можуть характеризувати показники середньорічного приросту урожайності окремих культур або продуктивності тварин, а також виходу товарної продукції та прибутку в розрахунку на 1 га посівної площі або голову тварин.

У результаті дослідження тенденції зміни урожайності основних сільськогосподарських культур загалом в Україні і в Харківській області встановлено, що у 1995–1999 рр. інноваційний розвиток цих галузей був відсутній; з 2000 по 2014 рр. відбувалося прискорення темпів інноваційного розвитку; у 2015–2019 рр. інноваційний розвиток істотно уповільнився.

Однією з головних причин зміни темпів інноваційності розвитку галузей аграрного сектору є його фінансове забезпечення, зокрема за рахунок державної підтримки. Період прискорення інноваційного розвитку розглянутих галузей співпадає з періодом дії фіксованого сільськогосподарського податку та спеціального режиму оподаткування сільськогосподарських товаровиробників податком на додану вартість. Скасування або трансформація зазначених податкових режимів у 2015–2017 рр. призвели до стрімкого зниження темпів інноваційного розвитку, яке межує з повною його відсутністю.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на вдосконалення методів кількісної оцінки інноваційності розвитку окремих секторів національної економіки, зокрема зіставлення можливих різних напрямів тенденцій зміни показників валової, товарної, чистої продукції, прибутку, урожайності сільськогосподарських культур та формування такого механізму фінансового забезпечення аграрного сектору (удосконалення системи державної підтримки, оподаткування сільськогосподарських товаровиробників та їхнього кредитного забезпечення), який би сприяв прискоренню темпів інноваційного розвитку.

Список використаних джерел

1. Крисанов Д.Ф. Інноваційний потенціал переробно-харчових підприємств: оцінювання та реалізація. *Економіка і прогнозування*. 2013. №2. С. 100–105.
2. Саблук П.Т. Наукові агроекономічні дослідження в інтересах активізації росту АПВ і сільських територій. *Економіка АПК*. 2017. № 5. С. 19–23.
3. Агропродовольчий розвиток України в контексті забезпечення продовольчої безпеки: Монографія / [О.В. Шубравська, Л.В. Молдаван, Б.Й. Пасхавер та ін.]; за ред. д-ра екон. наук О.В. Шубравської. Київ, НАН України; ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України», 2014. 456 с.
4. Розвиток інноваційної діяльності в аграрній сфері: менеджмент та ефективність: Монографія / О.Г. Шпикуляк, М.І. Грицаєнко. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2016. 424 с.
5. Управление инновациями: в 3 кн. Кн. 1: Основы организации инновационных процессов: учеб. пособие / А. А. Харин, И. Л. Коленский; под ред. В. Ю. Шленова. Москва: Высшая школа, 2003. 252 с.
6. Дерев'янюк Т.О. Методика оцінки інноваційного розвитку тваринництва у сільськогосподарських підприємствах. *Ефективна економіка*. 2014. № 9. С. 84–95.
7. Максимов Ю. Инновационное развитие экономической системы: оценка инновационного потенциала. *Инновации*. 2016. № 6. С. 53–56.
8. Гохберг Л. М. Анализ и перспективы статистического исследования инновационной деятельности в экономике России. *Вопросы статистики*. 2014. № 9. С. 3–15.
9. Бухонова С. М. Методика оценки инновационной активности организации. *Экономический анализ: теория и практика*. 2015. № 1. С. 2–8.
10. Трифилова А. А. Оценка эффективности инновационного развития предприятия. *Финансы и статистика*. 2015. № 2. С. 304–309.
11. Чернов В. А. Анализ инновационной деятельности в торговле. *Аудит и финансовый анализ*. 2014. № 1. С. 46–49.
12. Іщейкін Т.І. Методичні підходи до оцінки інноваційного розвитку торговельних підприємств. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2011. № 5 (50). С. 259–267.

References

1. Krysanov, D.F. (2013). Innovatsiinyi potentsial pererobno-kharchovykh pidprijemstv: otsiniuvannia ta realizatsiia. [Innovative potential of food processing enterprises: evaluation and implementation.] *Ekonomika i prohnozuvannia – Economics and forecasting*, 2, 804-105. [in Ukrainian].
2. Sabluk, P.T. (2017). Naukovi ahroekonomichni doslidzhennia v interesakh aktyvizatsii rostu APV i silskykh terytorii. [Scientific agro-economic research in the interests of intensifying the growth of APV and rural areas]. *Ekonomika APK – Economics of agro-industrial complex*, 5, 19-23. [in Ukrainian].

3. Shubravskaya, O.V., Moldavan, L.V. & Paskhaver, B.I. (2014). *Ahroprodovolchyi rozvytok Ukrainy v konteksti zabezpechennia prodovolchoi bezpeky: monohrafiia* [Agro-food development of Ukraine in the context of food security: monograph]. Kyiv, DU «Instytut ekonomiky ta prohnozuvannia NAN Ukrainy», 456 p. [in Ukrainian].
4. Shpykuliak, O.H., Hrytsaienko, M.I. (2016). *Rozvytok innovatsiinoi diialnosti v ahrarnii sferi: menedzhment ta efektyvnist: Monohrafiia* [Development of innovation in the agricultural sector: management and efficiency: Monograph] Kherson: OLDI-PLIuS, 424 p. [in Ukrainian].
5. Shlenova, V. Yu., Kharyn, A. A. & Kolensky, Y. L. (2003). *Upravlenye ynnovatsiyamy: uchebnoe posobyе* [Innovation management: textbook] M.: Vysshaya shkola, 252 p. [in Ukrainian].
6. Derevianko, T.O. (2014). Metodyka otsinky innovatsiinoho rozvytku tvarynnytstva u silskohospodarskykh pidpriemstvakh. [Methods for assessing the innovative development of animal husbandry in agricultural enterprises.] *Efektivna ekonomika – Efficient economy*, 9, 84-95. [in Ukrainian].
7. Maksymov, Yu. (2016). Ynnovatsyonnoe razvytye ekonomicheskoi systemy: otsenka ynnovatsyonnoho potentsyala. [Innovative development of the economic system: assessment of innovation potential.] *Ynnovatsyy – Innovations*, 6, 53–56. [in Ukrainian].
8. Hoxberh, L. M. (2014). Analiz y perspektyvy statystycheskoho yssledovanyia ynnovatsyonnoi deiatelnosti v ekonomyke Rossyy. [Analysis and prospects of statistical research of innovative activity in the Russian economy.] *Voprosy statystyky – Questions of statistics*, 9, 3-15. [in Ukrainian].
9. Bukhonova, S. M. (2015). Metodyka otsenky ynnovatsyonnoi aktyvnosti orhanyzatsyy. [Methods for assessing the innovative activity of the organization.] *Ekonomicheskyyi analiz: teoriya y praktyka – Economic analysis: theory and practice*, 1, 2–8. [in Ukrainian].
10. Tryfylova, A. A. (2015). Otsenka efektyvnosti ynnovatsyonnoho razvytyia predpriatyia. [Evaluation of the effectiveness of innovative development of the enterprise.] *Fynansy y statystyka – Finance and statistics*, 2, 304-309. [in Ukrainian].
11. Chernov, V. A. (2014). Analiz ynnovatsyonnoi deiatelnosti v torhovle. [Analysis of innovation in trade.] *Audyt y fynansovyyi analiz – Audit and financial analysis*, 1, 46–49. [in Ukrainian].
12. Ishcheikin, T.I. (2011). Metodychni pidkhody do otsinky innovatsiinoho rozvytku torhovelnykh pidpriemstv. [Methodical approaches to the assessment of innovative development of trade enterprises.] *Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli – Scientific Bulletin of Poltava University of Economics and Trade*, 5 (50), 259-267. [in Ukrainian].

Відомості про авторів

ОЛІЙНИК Олександр Васильович – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, Харківський національний аграрний

університет ім. В.В. Докучаєва (62483, Харківська область, Харківський район, п/в «Докучаєвське-2», e-mail: oliynik6060@gmail.com).

МОРОЗОВА Ганна Сергіївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва (62483, Харківська область, Харківський район, п/в «Докучаєвське-2» e-mail: ledydi1982@gmail.com).

ШЕВЧЕНКО Валерій Миколайович – аспірант кафедри фінансів, Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва (62483, Харківська область, Харківський район, п/в «Докучаєвське-2», e-mail: morozova.anuta@mail.ru).

OLIYNYK Oleksandr - doctor of economics, professor, head of the department of finance, Kharkiv national agrarian university named after V.V. Dokuchaeva (62483, Kharkiv region, Kharkiv district, p / v Dokuchaevske-2, e-mail: oliynik6060@gmail.com).

MOROZOVA Ganna - candidate of economic sciences, associate professor of finance, Kharkiv national agrarian university named after V.V. Dokuchaeva (62483, Kharkiv region, Kharkiv district, p / v Dokuchaevske-2, e-mail: ledydi1982@gmail.com).

SHEVCHENKO Valery – graduate student of the department of finance, Kharkiv national agrarian university named after V.V. Dokuchaeva (62483, Kharkiv region, Kharkiv district, p / v Dokuchaevske-2, e-mail: morozova.anuta@mail.ru).

ОЛЕЙНИК Александр – доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедры финансов, Харьковский национальный аграрный университет им. В.В. Докучаева (62483, Харьковская область, Харьковский район, п/о «Докучаевское-2», e-mail: oliynik6060@gmail.com).

МОРОЗОВА Анна – кандидат экономических наук, доцент кафедры финансов, Харьковский национальный аграрный университет им. В.В. Докучаева (62483, Харьковская область, Харьковский район, п/о «Докучаевское-2», e-mail: ledydi1982@gmail.com).

ШЕВЧЕНКО Валерий – аспірант кафедры финансов, Харьковский национальный аграрный университет им. В.В. Докучаева (62483, Харьковская область, Харьковский район, п / о «Докучаевское-2», e-mail: morozova.anuta@mail.ru).